अन्तिम परीक्षाको नमुना प्रश्नपत्र ३

उत्तरकुञ्जिका

पूर्णाङ्क ७५ · ३ घण्टा

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको विशिष्टीकरण तालिका, सामाजिक अध्ययन, कक्षा ९ अनुसार साइन्स प्लेग्राउन्डले तयार पारेको अभ्यास प्रश्नपत्र, आधिकारिक प्रश्नपत्र होइन।

समूह (क)

११ × १ = ११

१. १२४ ओटा।

अङ्क विभाजन

- १२४ लेखेमा।

२. स्वस्थ मानिसले मात्र पर्याप्त श्रम र मिहिनेत गर्न सक्छ, बिरामी पर्दा काम र पढाइ छुट्छन् र उपचारमा पैसा खर्च हुन्छ, त्यसैले स्वस्थ जनशक्तिविना विकास सम्भव हुँदैन।

अङ्क विभाजन

- स्वस्थ जनशक्तिले काम गर्न सक्ने र बिरामीले विकास रोकिने कुरा कारणसहित लेखेमा।

३. वि.सं. २००९ (सन् १९५२) मा।

अङ्क विभाजन

- वि.सं. २००९ वा सन् १९५२ लेखेमा।

४. युवा क्लबले बाढीमा परेका परिवारलाई सुरक्षित ठाउँमा सार्न, घाइतेलाई स्वास्थ्यचौकी पुऱ्याउन र खाना तथा ओढ्ने ओछ्याउने जम्मा गरी बाँड्न सक्छ।

अङ्क विभाजन

- उद्धार, सुरक्षित ठाउँमा सार्ने, राहत सङ्कलन वा प्राथमिक उपचार जस्तो एउटा उचित काम लेखेमा।

५. जङ्गबहादुरको पालामा वि.सं. १९१० पुस (सन् १८५४ जनवरी) मा।

अङ्क विभाजन

- वि.सं. १९१० लेखेमा।

६. परम्परा पुस्तौँसम्म सुन्दै सुनाउँदै आउँदा बदलिन सक्ने भएकाले अभिलेख, सिक्का वा भग्नावशेष जस्ता प्रमाणसँग दाँजेर पुष्टि भएपछि मात्र त्यसलाई पक्का इतिहास मानिन्छ।

अङ्क विभाजन

- परम्परा बदलिन सक्ने र अरू प्रमाणसँग दाँजेर पुष्टि गर्नुपर्ने कुरा लेखेमा।

७. करिब २४ प्रतिशत।

अङ्क विभाजन

- करिब २४ प्रतिशत लेखेमा।

८. कुनै पनि इमानदार श्रम सानो हुँदैन; खेतीले हामी सबैलाई खुवाउँछ र पढेलेखेको मानिसले आधुनिक खेती गरे राम्रो आम्दानी गर्न सक्छ, त्यसैले श्रमको सम्मान गर्नुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- श्रमप्रति सम्मान वा कृषिको महत्त्व जोडेर उचित तर्क लेखेमा।

९. वि.सं. २०१५ (सन् १९५८) मा लेबनानमा, पाँच जना सैनिक पर्यवेक्षक।

अङ्क विभाजन

- वि.सं. २०१५ वा सन् १९५८ र लेबनान दुवै लेखेमा।

१०. कोभिड-१९ मा धनी देशले खोप पहिले पाए र गरिब देश पछि परेकाले खोप, औषधी र परीक्षण सामग्रीमा समान पहुँच दिलाउने लक्ष्य राखेको यो सम्झौता लागु भए अर्को महामारीमा नेपाल जस्ता देश पछि पर्नबाट जोगिन सक्छन्।

अङ्क विभाजन

- खोप, औषधी वा सामग्रीमा समान पहुँचलाई कम आय भएका देशको अवस्थासँग जोडेर लेखेमा।

११. वडाले युवालाई आधुनिक खेती र पशुपालनको तालिम दिई बाँझो जमिनमा सामूहिक वा करार खेती गर्न सहुलियत ऋण र बजारको व्यवस्था मिलाउन सक्छ।

अङ्क विभाजन

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

- तालिम, कृषि व्यवसायीकरण, स्वरोजगार कार्यक्रम वा बजार व्यवस्था जस्तो गाउँमै रोजगारी बढाउने एउटा उचित काम लेखेमा।

समूह (ख) ९ × ४ = ३६

१२. फ्रान्सका अगस्ट कोम्ट (सन् १७९८–१८५७) ले मानव सोचाइका तीन चरण बताएका छन्: **धार्मिक वा ईश्वरीय चरण** (प्रकृतिका घटनालाई देवताको काम ठान्ने), **आध्यात्मिक चरण** (नदेखिने शक्ति वा सिद्धान्तले संसार चलाउँछ भन्ने) र **वैज्ञानिक चरण** (अवलोकन, प्रयोग र प्रमाणबाट कारण खोज्ने)। **[४]**

आजको नेपाली समाजको विश्लेषण:

क. **वैज्ञानिक चरणतर्फ:** धेरै मानिस बिरामी पर्दा अस्पताल जान्छन्, खोप लगाउँछन्, मौसम पूर्वानुमान सुनेर खेती गर्छन् र भूकम्पलाई पृथ्वीभित्रको चट्टान चलेको घटनाका रूपमा बुझ्छन्। विद्यालय र विज्ञानको पहुँच बढ्दा यो सोच फैलँदै छ।

ख. **पुराना चरणका अंश पनि बाँकी:** अझै पनि कतिपय ठाउँमा रोग लाग्दा धामीझाँक्रीमा मात्र भर पर्ने वा खडेरीलाई देवता रिसाएको ठान्ने चलन देखिन्छ।

ग. **विश्लेषण:** यसरी नेपाली समाज वैज्ञानिक चरणतर्फ अघि बढ्दै गरेको समाज हो, जहाँ तीनै चरणका सोच सँगसँगै भेटिन्छन्। सबै समाज एकै समयमा एउटै चरणबाट गुज्रँदैनन् भन्ने कुरा पनि यसले देखाउँछ।

अङ्क विभाजन

- कोम्टका तीनै चरणका सही नाम र छोटो अर्थ लेखेमा।
- नेपाली समाजमा वैज्ञानिक सोच बढेको कुरा उदाहरणसहित लेखेमा।
- पुराना चरणका सोच अझै बाँकी रहेको कुरा उदाहरणसहित लेखेमा।
- नेपाली समाज कुन चरणतर्फ छ भन्ने तर्कसङ्गत निष्कर्ष लेखेमा।

१३. क. **परियोजनाको परिचय:** परियोजना के हो, कहाँ र किन बनाउन लागिएको हो भन्ने कुरा। **[४]**

ख. **परियोजनाको उद्देश्य:** परियोजनाबाट के प्राप्त गर्न खोजिएको हो भन्ने कुरा।

ग. **अनुमानित लागत र स्रोत:** कति खर्च लाग्छ र पैसा, सामग्री र श्रम कहाँबाट जुट्छ भन्ने कुरा।

घ. **अनुगमन र मूल्याङ्कन:** काम ठिकसँग भयो कि भएन भनेर कसले र कसरी हेर्छ भन्ने कुरा।

(परियोजनाको महत्त्व, लक्षित क्षेत्र र जनसङ्ख्या, समयसीमा, कार्यान्वयन प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा अपेक्षित उपलब्धि र वितरण पनि प्रस्तावका तत्त्व हुन्।)

अङ्क विभाजन

- पहिलो तत्त्व र त्यसको परिचय लेखेमा।
- दोस्रो तत्त्व र त्यसको परिचय लेखेमा।
- तेस्रो तत्त्व र त्यसको परिचय लेखेमा।
- चौथो तत्त्व र त्यसको परिचय लेखेमा।

१४. क. **कुम्भेश्वर मन्दिर, प्यागोडा शैली:** तह तह परेका छाना माथि सानो हुँदै जान्छन् र टुप्पामा गजुर हुन्छ। यो पाँच तलाको छाना भएको इँटा र काठको मन्दिर हो। **[४]**

ख. **बौद्धनाथ, स्तूप वा चैत्य शैली:** तल फराकिलो र माथि साँघुरो, कचौरा घोप्टाएजस्तो सेतो अर्धगोलाकार गुम्बज, चारैतिर बुद्धका आँखा कोरिएको चौकोस भाग र तह तह परेको गजुर हुन्छ।

ग. **कृष्ण मन्दिर, शिखर शैली:** छाना नभएको, पिरामिड आकारको अग्लो ढुङ्गे संरचना टुप्पामा चुच्चो परेको हुन्छ। सिद्धिनरसिंह मल्लले सन् १६३७ मा बनाएका यस मन्दिरका भित्तामा महाभारत र रामायणका कथा कुँदिएका छन्।

घ. **सिंहदरबार, युरोपेली शैली:** सेता खम्बा, ठुला झ्याल र चुनाले पोतेका भित्ता हुन्छन्। जङ्गबहादुरको युरोप भ्रमणपछि भित्रिएको यो शैलीमा चन्द्रशमशेरले वि.सं. १९६० मा सिंहदरबार बनाउन लगाएका थिए।

अङ्क विभाजन

- कुम्भेश्वर मन्दिरलाई प्यागोडा शैली भनी एउटा विशेषता लेखेमा।
- बौद्धनाथलाई स्तूप वा चैत्य शैली भनी एउटा विशेषता लेखेमा।
- कृष्ण मन्दिरलाई शिखर शैली भनी एउटा विशेषता लेखेमा।
- सिंहदरबारलाई युरोपेली शैली भनी एउटा विशेषता लेखेमा।

१५. राष्ट्रको गौरव बढाउन आआफ्नो क्षेत्रबाट विशिष्ट योगदान पुऱ्याउने र राज्यले सम्मान दिएका व्यक्ति **राष्ट्रिय विभूति** हुन्। **[४]**

क. **इतिहासको सम्झना:** विभूतिको सम्मानले देश बनाउन पुर्खाले गरेको त्याग र योगदान सम्झाउँछ। जस्तै: पृथ्वीनारायण शाहले साना राज्य मिलाएर एकीकृत नेपाल बनाएको इतिहास उनको सम्मानबाट जीवित रहन्छ।

ख. **विभिन्न क्षेत्रको प्रेरणा:** विभूति राजनीति मात्र होइन, कला, साहित्य, समाजसेवा र साहसका क्षेत्रबाट पनि छन्। भानुभक्त आचार्यले संस्कृतको अध्यात्म रामायणलाई सरल नेपाली कवितामा उतारेर रामायणको कथा सबैको पहुँचमा पुऱ्याए, जसले आज पनि लेखक बन्न चाहने विद्यार्थीलाई

प्रेरणा दिन्छ।

ग. **साहस र आत्मविश्वास:** पासाङ ल्हामु शेर्पा सगरमाथा चढ्ने पहिलो नेपाली महिला हुन्। उनको उदाहरणले छोरीहरूलाई पनि ठुलो सपना देख्न र पूरा गर्न हिम्मत दिन्छ।

घ. **एकता र सद्भाव:** विभिन्न जाति, भाषा र क्षेत्रका विभूतिको साझा सम्मानले सबै नेपालीलाई "यो हाम्रो साझा गौरव हो" भन्ने भावनामा बाँध्छ। त्यसैले विभूतिको सम्मान अतीतको सम्झना र भविष्यको प्रेरणा दुवै हो।

अङ्क विभाजन

- राष्ट्रिय विभूतिको अर्थ र सम्मानले इतिहास सम्झाउने कुरा लेखेमा।
- पहिलो विभूतिको योगदान र त्यसले दिने प्रेरणा लेखेमा।
- दोस्रो विभूतिको योगदान र त्यसले दिने प्रेरणा लेखेमा।
- एकता र सद्भावसँग जोडी उचित निष्कर्ष लेखेमा।

१६. क. **मानवता:** रेडक्रसको पहिलो सिद्धान्त जहाँ पनि मानवीय पीडा रोक्ने र घटाउने हो। घाइते जुन पक्षको भए पनि उसको पीडा उत्तिकै हुन्छ, त्यसैले दुवै पक्षको उपचार गर्नु मानवताको पालना हो। **[४]**

ख. **निष्पक्षता:** रेडक्रसले राष्ट्रियता, जाति, धर्म, वर्ग र राजनीतिक विचारका आधारमा भेदभाव गर्दैन र सबैभन्दा पीडितलाई पहिले सहयोग गर्छ। उपचारको क्रम पक्षले होइन, घाउको गम्भीरताले तय हुन्छ।

ग. **तटस्थता:** रेडक्रसले युद्ध वा विवादमा कुनै पक्ष लिँदैन। यही कारण दुवै पक्षले यसका स्वयंसेवक र एम्बुलेन्सलाई भरोसा गर्छन् र रोक्दैनन्।

घ. **विश्लेषण:** यदि रेडक्रसले एउटै पक्षको मात्र उपचार गर्थ्यो भने अर्को पक्षले यसलाई शत्रु ठान्थ्यो र यसका स्वयंसेवक नै खतरामा पर्थे। त्यसैले तटस्थ र निष्पक्ष सेवा नै रेडक्रसलाई युद्धभूमिमा पनि काम गर्न सक्ने बनाउने शक्ति हो।

अङ्क विभाजन

- मानवताको सिद्धान्तलाई भनाइसँग जोडी लेखेमा।
- निष्पक्षताको सिद्धान्तलाई भनाइसँग जोडी लेखेमा।
- तटस्थताको सिद्धान्तलाई भनाइसँग जोडी लेखेमा।
- तटस्थताले नै भरोसा र पहुँच दिने कुरा तर्कसहित निष्कर्षमा लेखेमा।

१७. क. **वंशजको नाताले नागरिकता:** जन्मँदा बाबु वा आमा नेपाली नागरिक भएका व्यक्तिले पाउने नागरिकता (धारा ११)। **[४]**

ख. **अङ्गीकृत नागरिकता:** विदेशी नागरिकले कानुनले तोकेका सर्त पूरा गरेपछि पाउने नागरिकता, जस्तै: नेपाली नागरिकसँग विवाह गरेकी विदेशी महिलाले कानुनबमोजिम पाउने नागरिकता।

ग. **सम्मानार्थ नागरिकता:** नेपाल सरकारले कानुनबमोजिम विशिष्ट विदेशी व्यक्तिलाई सम्मानस्वरूप दिने नागरिकता।

घ. **गैरआवासीय नेपाली नागरिकता:** सार्क सदस्य राष्ट्रबाहेकका देशको नागरिकता लिएका तर आफू, बाबुआमा वा हजुरबाहजुरआमा नेपाली नागरिक भएका व्यक्तिले पाउने नागरिकता। यसले आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकार मात्र दिन्छ।

अङ्क विभाजन

- वंशजको नाताले नागरिकताको सही परिचय लेखेमा।
- अङ्गीकृत नागरिकताको सही परिचय लेखेमा।
- सम्मानार्थ नागरिकताको सही परिचय लेखेमा।
- गैरआवासीय नेपाली नागरिकताको सही परिचय लेखेमा।

१८. **[४]**

आधार	अक्षांश	देशान्तर
क. आधार रेखा	भूमध्यरेखा (०°) लाई आधार मानिन्छ।	ग्रिनविच भएर जाने प्रधान मध्याह्न रेखा (०°) लाई आधार मानिन्छ।
ख. विस्तार	भूमध्यरेखाबाट उत्तर र दक्षिणतिर ९०° सम्म हुन्छन्।	प्रधान मध्याह्न रेखाबाट पूर्व र पश्चिमतिर १८०° सम्म हुन्छन्।
ग. आकार	भूमध्यरेखाको उत्तर र दक्षिणतिर समानान्तर रूपमा पृथ्वीलाई घेरेर खिचिन्छन्।	उत्तरी ध्रुवदेखि दक्षिणी ध्रुवसम्म खिचिएका अर्धवृत्ताकार रेखा हुन्, जो ध्रुवमा जोडिन्छन्।
घ. उपयोग	कुनै ठाउँ भूमध्यरेखाबाट कति उत्तर वा दक्षिण छ र त्यहाँको हावापानी कस्तो होला भन्ने थाहा हुन्छ।	कुनै ठाउँको स्थानीय समय निकाल्न सकिन्छ; १° को फरकमा ४ मिनेट समय फरक पर्छ।

अङ्क विभाजन

- आधार रेखाका आधारमा फरक लेखेमा।
- विस्तार वा डिग्रीका आधारमा फरक लेखेमा।
- आकार वा खिचिने दिशाका आधारमा फरक लेखेमा।
- उपयोगका आधारमा फरक लेखेमा।

१९. इको क्लबको वार्षिक योजना **[४]**

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

क. **वृक्षरोपण:** साउनमा विद्यालय परिसर र टोलका खाली जग्गामा स्थानीय जातका बिरुवा रोप्ने र हरेक कक्षालाई केही बिरुवा हुर्काउने जिम्मा दिने।

ख. **फोहोर व्यवस्थापन:** फोहोर नजलाउने अभियान चलाउने, कुहिने फोहोरबाट कम्पोस्ट मल बनाउने र प्लास्टिकको सट्टा कपडाको झोला प्रयोग गर्न टोलमा सचेत गराउने।

ग. **ऊर्जा र पानी बचत:** काम नभएको बत्ती र पङ्खा बन्द गर्ने नियम बनाउने, नजिकका विद्यार्थीलाई हिँडेर वा साइकलमा आउन प्रेरित गर्ने र छानाबाट वर्षाको पानी सङ्कलन गर्ने।

घ. **सचेतना:** बाढी, पहिरो र हिमताल फुट्ने खतराबारे भित्तेपत्रिका, नाटक र टोल भेलामार्फत परिवार र छिमेकलाई जानकारी दिने।

अङ्क विभाजन

- वृक्षरोपण वा वन संरक्षणसम्बन्धी व्यावहारिक काम लेखेमा।
- फोहोर व्यवस्थापन वा प्लास्टिक घटाउनेसम्बन्धी काम लेखेमा।
- ऊर्जा, यातायात वा पानी बचतसम्बन्धी काम लेखेमा।
- जोखिमबारे सचेतना फैलाउनेसम्बन्धी काम लेखेमा।

२०. क. **शिक्षा र चेतनाको कमी:** चेतना कम भएका मानिसलाई परिवार नियोजन र सानो परिवारको महत्त्व थाहा हुँदैन। **[४]**

ख. **गरिबी:** गरिब परिवारले गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य सेवा पाउँदैनन् र धेरै सन्तानलाई काममा सघाउने हात ठान्छन्।

ग. **अन्धविश्वास र सामाजिक कुरीति:** सानै उमेरमा विवाह गर्ने चलन र छोरा नै चाहिन्छ भन्ने सोचले धेरै सन्तान जन्माउने चलन बढाउँछ।

घ. **मृत्युदर घट्नु:** स्वास्थ्य सेवा र खोपले बालबालिका कम मर्न थालेपछि जन्मदर नघट्दासम्म जनसङ्ख्या छिटो बढ्छ।

(लैङ्गिक विभेद पनि जनसङ्ख्या वृद्धिको कारण हो।)

अङ्क विभाजन

- पहिलो कारण लेखेमा।
- दोस्रो कारण लेखेमा।
- तेस्रो कारण लेखेमा।
- चौथो कारण लेखेमा।

समूह (ग) ४ × ७ = २८

२१. **राष्ट्र र राष्ट्रियता:** निश्चित भूभागमा बसोबास गर्ने, साझा भावनाले एकताबद्ध भएको र आफ्नो पहिचान भएको जनसमूहलाई राष्ट्र भनिन्छ। आफ्नो देश र मातृभूमिप्रतिको प्रेम, अपनत्व र सम्मानको भावना राष्ट्रियता हो। संविधानको धारा ३ ले सबै नेपाली जनता समष्टिमा राष्ट्र हो भनेको छ। **[७]**

राष्ट्रिय सरोकारका विषय र नागरिकको व्यवहार:

क. **सार्वभौमसत्ता:** आफ्ना निर्णय अरूको हस्तक्षेपविना आफैँ गर्न पाउने अधिकार जनतामा निहित छ। नागरिकले मतदान गरेर, कानुन मानेर र विदेशी स्वार्थमा नलागेर यसलाई जोगाउँछन्।

ख. **राष्ट्रिय अखण्डता:** संविधानले नेपाललाई स्वतन्त्र र अविभाज्य राष्ट्र भनेको छ। जात, धर्म, भाषा वा क्षेत्रका नाममा घृणा नफैलाई सबैसँग मिलेर बस्नु अखण्डताको रक्षा हो।

ग. **सीमा सुरक्षा:** सीमास्तम्भ र दशगजाको संरक्षण सरकारको मात्र होइन, सीमा क्षेत्रका नागरिकको पनि दायित्व हो। स्तम्भ सारिएको वा अतिक्रमण भएको देखे सम्बन्धित निकायलाई खबर गर्नु व्यवहारको राष्ट्रियता हो।

घ. **सन्धिसम्झौता:** देशहितका सन्धिसम्झौताबारे जानकार हुनु र देशको हितविपरीत कुरामा शान्तिपूर्ण रूपमा आवाज उठाउनु पनि नागरिकको भूमिका हो।

ङ. **आत्मसम्मान र स्वाभिमान:** स्वदेशी उत्पादन प्रयोग गर्नु, आफ्नो भाषा, संस्कृति र सम्पदामा गर्व गर्नु र विदेशमा पनि नेपालको शिर ठाडो हुने काम गर्नु स्वाभिमानको व्यवहार हो।

दैनिक व्यवहारमा राष्ट्रियता: कर तिर्नु, सार्वजनिक सम्पत्ति नबिगार्नु, भ्रष्टाचार नगर्नु र आफ्नो काम इमानदारीपूर्वक गर्नु पनि राष्ट्रप्रेम हो।

निष्कर्ष: नारा लगाउने तर कर छल्ने, सम्पदा बिगार्ने वा समाज बाँड्ने व्यक्ति साँचो राष्ट्रप्रेमी होइन। राष्ट्रिय सरोकारका विषयको रक्षा नागरिकको दैनिक आचरणबाट हुने भएकाले राष्ट्रियता व्यवहारमा देखिनुपर्छ भन्ने भनाइ सही छ।

अङ्क विभाजन

- राष्ट्र र राष्ट्रियताको सही अर्थ लेखेमा।
- सार्वभौमसत्तालाई नागरिकको व्यवहारसँग जोडी लेखेमा।
- राष्ट्रिय अखण्डतालाई नागरिकको व्यवहारसँग जोडी लेखेमा।
- सीमा सुरक्षालाई नागरिकको व्यवहारसँग जोडी लेखेमा।
- सन्धिसम्झौता वा आत्मसम्मानलाई नागरिकको व्यवहारसँग जोडी लेखेमा।
- कर तिर्ने, सार्वजनिक सम्पत्ति जोगाउने जस्ता दैनिक व्यवहारका उदाहरण लेखेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

- भनाइसँग जोडिएको तर्कसङ्गत निष्कर्ष लेखेमा।

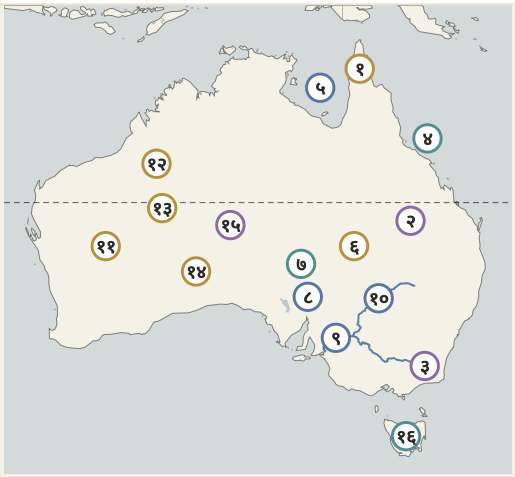
२२. **नेपालको नक्सा:** पहिलो श्रेणीका कोसी (पूर्वमा), गण्डकी (बिचमा), कर्णाली (पश्चिममा) र पश्चिमी सिमानामा बग्ने महाकाली हिमालय वा त्योभन्दा उत्तरबाट सुरु हुन्छन्। दोस्रो श्रेणीको बागमती महाभारत पर्वत श्रेणीबाट सुरु भई काठमाडौँ उपत्यका हुँदै दक्षिणतिर बग्छ। तलको नक्सामा पहिलो श्रेणीका नदी बाक्लो र दोस्रो श्रेणीका पातलो रेखाले देखाइएका छन्। **[७]**



चित्र 1 नेपालका मुख्य नदी। सोधिएका पाँच नदी नक्साका नाममा खोज्नुहोस्।

नक्सामा शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत अनिवार्य हुनुपर्छ। नदीलाई निलो रेखाले, ठुला नदीलाई बाक्लो र साना नदीलाई पातलो रेखाले देखाउन सकिन्छ।

अथवाको उत्तर, अस्ट्रेलियाको नक्सा: पूर्वी तटको समानान्तर फैलिएको ग्रेट डिभाइडिङ रेन्ज, बिचको मैदानमा समुद्र सतहभन्दा करिब १५ मिटर तल रहेको आयर ताल, दक्षिण-पूर्वमा बग्ने मरे नदी, मध्यभागको ठुलो चट्टान उलुरु र दक्षिण-पूर्वको टापु तास्मानिया तलको नक्सामा छन्।



१ केप योर्क प्रायद्वीप
२ ग्रेट डिभाइडिङ रेन्ज (पूर्वी उच्च भूमि)
३ कोसिअस्को (२,२२८ मिटर)
४ ग्रेट ब्यारियर रिफ
५ कार्पेन्टेरियाको खाडी
६ मध्य मैदान
७ आयर ताल (समुद्र सतहभन्दा करिब १५ मिटर तल)
८ टरेन्स ताल
९ मरे नदी
१० डार्लिङ नदी
११ पश्चिमी उच्च समस्थली
१२ ग्रेट स्यान्डी मरुभूमि
१३ गिब्सन मरुभूमि
१४ ग्रेट भिक्टोरिया मरुभूमि
१५ उलुरु
१६ तास्मानिया

चित्र 2 अस्ट्रेलियाका मुख्य धरातलीय स्वरूप। सोधिएका पाँच तथ्य नक्साका नाममा खोज्नुहोस्।

अस्ट्रेलियाको नक्सामा पनि शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत अनिवार्य हुनुपर्छ। पर्वतशृङ्खला खैरो त्रिकोणको लहर, ताल निलो थोप्लो, नदी निलो रेखा र टापु रेखाले घेरेर देखाउन सकिन्छ।

अङ्क विभाजन

- सामान्य आकार प्रकार मिल्ने रेखाङ्कित नक्सा कोरेमा।
- शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत देखाएमा।
- पहिलो तथ्य (कोसी वा ग्रेट डिभाइडिङ रेन्ज) सही ठाउँमा देखाएमा।
- दोस्रो तथ्य (गण्डकी वा आयर ताल) सही ठाउँमा देखाएमा।
- तेस्रो तथ्य (कर्णाली वा मरे नदी) सही ठाउँमा देखाएमा।
- चौथो तथ्य (महाकाली वा उलुरु) सही ठाउँमा देखाएमा।
- पाँचौँ तथ्य (बागमती वा तास्मानिया) सही ठाउँमा देखाएमा।

२३. राणा शासनको उदयका कारण: **[७]**

क. **राजनीतिक अस्थिरता र गुटबन्दी:** भीमसेन थापाको शासनको अन्त्यतिर थापा, पाँडे र अरू खलकबिचको गुटबन्दी बढ्यो र गुटहरू एकअर्काविरुद्ध षड्यन्त्रमा लागे।

ख. **राजा राजेन्द्रको कमजोर शासन:** राजाले गुटबन्दी रोक्न र कडा निर्णय लिन सकेनन्। राजा, युवराज र कान्छी रानीका छुट्टाछुट्टै आदेश चल्थे।

ग. **कान्छी रानी राज्यलक्ष्मीको महत्त्वाकाङ्क्षा:** छोरा रणेन्द्रलाई राजा बनाउन चाहने रानीले वि.सं. १८९९ मा शासनको अधिकार पाएपछि जङ्गबहादुरमाथि भरोसा गर्न थालिन्।

घ. **भारदारको हत्याको शृङ्खला र तीन पर्व:** माथवरसिंह थापा र गगनसिंहको हत्यापछि वि.सं. १९०३ भदौ ३१ को कोत पर्वमा धेरै भारदार मारिए र भोलिपल्टै जङ्गबहादुर प्रधानमन्त्री बने। भण्डारखाल पर्व (१९०३ कात्तिक) र अलौ पर्व (१९०४ साउन) ले उनको शक्ति पक्का बनायो। (रेजिडेन्टको बढ्दो प्रभाव र राजपरिवारसँगको वैवाहिक सम्बन्ध पनि कारण हुन्।)

राणा शासनको पतनका कारण:

ङ. **पारिवारिक सङ्घर्ष र वर्ग विभाजन:** रोलक्रममा माथि पुग्ने होडले परिवारभित्रै झगडा बढ्यो। चन्द्रशमशेरले राणालाई ए, बी र सी वर्गमा छुट्याए र वि.सं. १९९० मा जुद्धशमशेरले सी वर्गलाई रोलक्रमबाट हटाए, जसले राणाभित्रै विरोधी जन्मायो।

च. **राणाविरोधी आन्दोलन:** लखन थापाको विद्रोह, पुस्तकालय पर्व, नेपाल प्रजा परिषद्को स्थापना (वि.सं. १९९३), १९९७ का सहिद, विराटनगरको मजदुर आन्दोलन र जयतु संस्कृतम् आन्दोलनले जनतामा चेतना फैलायो।

छ. **राजा त्रिभुवनको दरबार त्याग र सशस्त्र क्रान्ति:** वि.सं. २००७ कात्तिक २१ मा राजा त्रिभुवन दरबार छाडेर भारतीय दूतावास हुँदै दिल्ली पुगे र मुक्तिसेनाले सशस्त्र क्रान्ति सुरु गऱ्यो। दबाब बढेपछि वि.सं. २००७ फागुन ७ मा १०४ वर्षको राणा शासन अन्त्य भई प्रजातन्त्रको घोषणा भयो।

अङ्क विभाजन

- राजनीतिक अस्थिरता वा गुटबन्दीलाई उदयको कारणका रूपमा लेखेमा।
- राजा राजेन्द्रको कमजोरी वा रेजिडेन्टको प्रभावलाई उदयको कारणका रूपमा लेखेमा।
- कान्छी रानीको महत्त्वाकाङ्क्षालाई उदयको कारणका रूपमा लेखेमा।
- कोत, भण्डारखाल वा अलौ पर्वलाई उदयको कारणका रूपमा लेखेमा।
- पारिवारिक सङ्घर्ष वा ए, बी र सी वर्गलाई पतनको कारणका रूपमा लेखेमा।
- राणाविरोधी आन्दोलनलाई पतनको कारणका रूपमा लेखेमा।
- राजा त्रिभुवनको दरबार त्याग वा सशस्त्र क्रान्तिलाई पतनको कारणका रूपमा लेखेमा।

२४. हाम्रो उत्पादन, संसारको बजार **[७]**

आदरणीय प्रमुख अतिथिज्यू, मेलामा आउनुभएका किसान, उद्यमी, शिक्षक र साथीहरू, नमस्कार।

आज यस मेलामा हाम्रै पालिकाका अदुवा, चिया, मह, ढाकाका कपडा र हस्तकलाका सामान राखिएका छन्। यी देख्दा गर्व लाग्छ, तर एउटा प्रश्न पनि उठ्छ: यी सामान कहाँसम्म पुग्छन्?

व्यापार विविधीकरण किन? आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा हाम्रो जम्मा निर्यातको करिब ८२ प्रतिशत भारतमा मात्र गयो। एउटै देशमा यति धेरै भर पर्दा त्यहाँको नीति, नाका वा माग बदलिनासाथ हाम्रो निर्यात नै खस्किन सक्छ। धेरै देशमा बजार भए जोखिम बाँडिन्छ। धेरै किसिमका वस्तु बेच्दा पनि त्यस्तै सुरक्षा हुन्छ। यसलाई व्यापार विविधीकरण भनिन्छ।

कस्तो वस्तु निर्यात गर्ने? हामीले सबैभन्दा धेरै भटमासको तेल बेच्यौँ, करिब १ खर्ब २९ अर्ब रुपियाँको। तर त्यसको कच्चा तेल नै करिब १ खर्ब ३३ अर्ब रुपियाँको किनेर ल्यायौँ। यसले देशमा थोरै मूल्य मात्र थप्छ। अलैँची र गलैँचा भने हाम्रै माटो र हाम्रै हातको सिपबाट बन्छन्। त्यसैले हाम्रो ध्यान देशकै कच्चा पदार्थ र सिपमा आधारित वस्तुमा हुनुपर्छ।

बजारीकरणका उपाय:

क. **गुणस्तर र प्रमाणीकरण:** विदेशी बजारले माग्ने गुणस्तर पूरा गर्ने र उत्पादनको गुणस्तर प्रमाणित गराउने।

ख. **प्याकेजिङ र ब्रान्डिङ:** राम्रोसँग पोको पारेर र चिनिने नाम दिएर बेच्दा एउटै वस्तुको मूल्य बढ्छ। “इलामको चिया” वा “हाम्रो पालिकाको अदुवा” आफैँ एउटा पहिचान बन्न सक्छ।

ग. **नयाँ बजारको खोजी:** व्यापार मेला, प्रदर्शनी र अनलाइन बिक्रीबाट भारतबाहेकका देशमा पनि ग्राहक खोज्ने।

घ. **सहकारी र प्रशोधन:** साना किसान सहकारीमा मिलेर एकै ठाउँबाट धेरै परिमाणमा बेच्ने र कच्चा बेच्नुको सट्टा प्रशोधन गरेर बेच्ने।

यसो गरे स्थानीय स्रोतसाधनको अधिकतम उपयोग हुन्छ, देशभित्रै रोजगारी बढ्छ, निर्यात बढेर व्यापार घाटा घट्छ र युवाले काम खोज्न विदेश जानुपर्दैन।

अन्त्यमा, हाम्रो उत्पादन राम्रो छ, अब यसलाई राम्रोसँग चिनाउने बेला आएको छ। आउनुहोस्, "हाम्रो उत्पादन, संसारको बजार" लाई हाम्रो साझा लक्ष्य बनाऔँ। धन्यवाद।

अङ्क विभाजन

- सम्बोधन, शीर्षक र मन्तव्यको ढाँचा मिलाई लेखेमा।
- ८२ प्रतिशत निर्यात एउटै देशमा जाने तथ्य प्रयोग गरी देशगत विविधीकरणको आवश्यकता देखाएमा।
- भटमासको तेल र अलैँची, गलैँचाको तथ्य प्रयोग गरी देशकै कच्चा पदार्थमा आधारित वस्तुको महत्त्व देखाएमा।
- गुणस्तर, प्याकेजिङ वा ब्रान्डिङसम्बन्धी बजारीकरणको उपाय लेखेमा।
- नयाँ बजारको खोजी, सहकारी वा प्रशोधनसम्बन्धी उपाय लेखेमा।
- व्यापार विस्तारका फाइदा (रोजगारी, व्यापार घाटा घट्ने आदि) लेखेमा।
- सिर्जनात्मक भाषा र उचित निष्कर्ष लेखेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking